2. 9. 2016

ID: 102831

Restituce a novace

Restituční nároky mají v zásadě soukromoprávní charakter, v případě, že určité otázky zůstávají restituční legislativou neupraveny, lze tudíž podpůrně aplikovat ustanovení občanského zákoníku, jenž je vůči restitučním zákonům v pozici obecného předpisu. Zároveň však platí, že ani tam, kde stát vystupuje jako účastník soukromoprávního poměru, není možné jeho postavení bez dalšího připodobňovat postavení jednotlivce, poněvadž nedisponuje skutečně autonomní vůlí a jeho jednání se vždy musí řídit zákonem. Ani při uzavření smlouvy o převodu náhradních pozemků v režimu zákona o půdě tak nedochází z hlediska státu k realizaci smluvní autonomie, nýbrž k prosazení práva restituenta na vydání nemovitostí odpovídajících svou hodnotou ocenění pozemků odňatých. Obdržela-li tedy oprávněná osoba rozsáhlejší plnění, než na jaké měla dle restitučního předpisu právo, dostává se jí bezdůvodného obohacení, které je povinna vydat. Od takové situace, ve které stát oprávněné osobě plní více, než jí podle práva náleží, je však nutno odlišit případ, v němž se restituent nedomáhá vydání veškerých hodnot, na něž má v souladu s restitučními zákony právo. Oprávněná osoba totiž není na rozdíl od státu ve výše uvedeném smyslu co do autonomie vůle omezena a nemá žádnou povinnost uplatnit své restituční nároky v plném rozsahu. Zatímco v prvém ze zmíněných případů nemůže být pro nedostatek autonomie vůle na straně státu překročen zákonný limit pro poskytnutí náhradního plnění (stát by zde plnil nad rámec právním předpisem stanovené povinnosti z veřejných prostředků), ve druhém z nich z logiky věci není namístě upírat oprávněné osobě možnost požadovat při celkovém vypořádání svých nároků za určitých podmínek méně, než by jí podle zákona příslušelo, s čímž koresponduje oprávnění státu takový požadavek respektovat.

(Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 28 Cdo 3042/2015, ze dne 4.5.2016)

Nejvyšší soud České republiky rozhodl ve věci žalobce F. P., O.-H., zastoupeného JUDr. M.S., advokátem se sídlem v O., proti žalované České republice – Státnímu pozemkovému úřadu, se sídlem v P., jednající Úřadem pro zastupování státu ve věcech majetkových, se sídlem v P., o zaplacení 266.267.257,50 Kč s příslušenstvím, vedené u Obvodního soudu pro Prahu 3 pod sp. zn. 4 C 89/2012, o dovolání žalobce proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 9. dubna 2015, č. j. 20 Co 83/2015-102, tak, že dovolání se zamítá.

Z odůvodnění :

Obvodní soud pro Prahu 3 rozsudkem ze dne 20. 10. 2014, č. j. 4 C 89/2012-68, zamítl žalobu, jíž se žalobce po žalované dožadoval zaplacení v záhlaví označené částky s úrokem z prodlení (výrok I.), a rozhodl o náhradě nákladů řízení (výrok II.). Žalobce si činil nárok na dané finanční plnění jako na náhradu za pozemky, jež mu nemohly být vydány v režimu zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o půdě“), uváděje, že tyto pozemky byly ještě před přechodem na stát částečně zastavěny a zčásti byly k zastavění určeny. Soud zjistil, že mezi žalobcem coby oprávněnou osobou ve smyslu zákona o půdě a Pozemkovým fondem České republiky došlo v letech 1994 až 1996 k uzavření osmi dohod o vypořádání restitučních nároků, v souladu s nimiž žalobce obdržel ujednané množství náhradních pozemků. Obvodní soud nebyl zajedno se žalovanou, že by se jednalo o dohody o narovnání dle § 585 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „obč. zák.“), přiklonil se proto k závěru, že kdyby převody pozemků uskutečněnými na základě těchto smluv nebyly restituční nároky žalobce zcela uspokojeny, mohl by se vůči žalované domáhat dalšího plnění. Žalobcova práva na poskytnutí náhrady za nevydané pozemky však prostřednictvím naturálního plnění úplně vypořádána byla, neboť se mu dostalo náhradních pozemků odpovídajících

svou výměrou a bonitou pozemkům původním. Možnost saturace restitučního nároku vydáním náhradních pozemků je specifikem zákona o půdě, v němž se odráží účel tohoto předpisu spočívající v odškodnění minulých majetkových křivd za současného zajištění zemědělsky využitelné půdy pro ty z původních vlastníků (potažmo jejich právních nástupců), jimž nemůže být vrácen majetek, o nějž byli připraveni nedemokratickým režimem. Při plnění na restituční nárok převodem náhradních pozemků nelze mechanicky porovnávat úřední cenu těchto nemovitostí s hodnotou pozbytého majetku, nýbrž je třeba poměřovat rozměry a jakost odňatých pozemků s rozlohou a kvalitou pozemků náhradních. Pakliže by přece jen zůstala některá z práv žalobce na náhradu neuspokojena, musel by soud k námitce žalované konstatovat jejich promlčení.

Městský soud v Praze rozsudkem ze dne 9. 4. 2015, č. j. 20 Co 83/2015-102, rozsudek soudu prvního stupně, napadený odvoláním žalobce, potvrdil (výrok I.) a rozhodl o nákladech odvolacího řízení (výrok II.). Odvolací soud uvedl, že dohody uzavřené mezi žalobcem a Pozemkovým fondem České republiky mají charakter ujednání o privativní novaci dle § 570 odst. 1 obč. zák., neb vůle jejich stran směřovala k úplnému vypořádání restitučních nároků žalobce, tj. k nahrazení původních nároků, jež byly specifikovány ve dříve vydaných rozhodnutích pozemkového úřadu, oprávněními na převod pozemků upravenými v těchto dohodách. S ohledem na obsah řečených dohod tak již podle názoru odvolacího soudu, jenž v tomto směru zaujal jiné stanovisko než soud prvního stupně, žalobci nesvědčí žádná další práva na plnění za pozemky odňaté jeho právnímu předchůdci. Jinak se městský soud ztotožnil s obvodním soudem jak v závěru, že žalobci se dostalo kvalitativně a kvantitativně odpovídající náhrady, tak v úsudku, že jakákoli jeho reziduální práva by v každém případě musela být shledána promlčenými.

Proti rozsudku odvolacího soudu brojí žalobce dovoláním, jež označuje za přípustné v souladu s § 237 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen „o. s. ř.“). Dovolatel v první řadě zpochybňuje názor, podle něhož mohou mít dohody účastníků přednost před § 28a zákona o půdě v tom smyslu, že odpovídá-li plnění, jehož se žalobci dostalo, uzavřeným dohodám, je jeho restituční nárok vypořádán bez ohledu na to, zda byla výše plnění určena v souladu s citovaným ustanovením zákona o půdě. Ústavní soud v nálezech sp. zn. III. ÚS 495/02 a sp. zn. I. ÚS 755/06 vyslovil myšlenku, že ve vztazích vyplývajících z povinnosti poskytnout náhradu za nevydané pozemky nedisponuje stát autonomií vůle. Nejvyšší soud pak v rozhodnutí sp. zn. 28 Cdo 1189/2009 dovodil, že v případě, že se oprávněné osobě dostane náhradního pozemku v ceně převyšující hodnotu pozemku odňatého, vzniká jí tím bezdůvodné obohacení. Odvolací soud v předmětné věci naopak § 28a zákona o půdě i judikaturu z něj vycházející v podstatě popřel.

Dovolatel dále upozorňuje, že v jedné z dohod, jež s Pozemkovým fondem České republiky uzavřel, se uvádí, že je jí vypořádávána jen část nároku, z čehož vyplývá, že oprávnění žalobce na další náhradu až do výše odpovídající § 28a zákona o půdě mělo danými dohodami zůstat nedotčeno. Soudy nižších stupňů ve svých rozhodnutích dostatečně nezohlednily etický smysl zákona o půdě jakožto nástroje nápravy minulých majetkových křivd, nikoli jen prostředku pro převod přiměřeného množství zemědělské půdy právním nástupcům původních vlastníků.

Žalobce též rozporuje způsob, jakým oba soudy nazíraly na otázku promlčení, jelikož nevzaly na zřetel vývoj postoje judikatury k možnosti oprávněných osob domáhat se žalobou vydání konkrétních pozemků k uspokojení svých nároků dle zákona o půdě, respektive nereflektovaly legislativní změny, jež mohly mít na běh promlčecí doby ve vztahu k žalobcovým právům dopad. Z těchto důvodů dovolatel navrhuje Nejvyššímu soudu napadený rozsudek zrušit a věc vrátit odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

V řízení o dovolání bylo postupováno podle o. s. ř. ve znění účinném od 1. 1. 2013 do 31. 12. 2013, které je podle čl. II bodu 7 zákona č. 404/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský

soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, a dle čl. II bodu 2 zákona č. 293/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, rozhodující pro dovolací přezkum.

Nejvyšší soud se jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání bylo podáno řádně a včas, osobou k tomu oprávněnou a zastoupenou podle § 241 odst. 1 o. s. ř., zabýval přípustností dovolání.

Dle § 237 o. s. ř. není-li stanoveno jinak, je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu nebo která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně, anebo má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak.

Dovolání žalobce bylo shledáno přípustným, neboť otázka, zda je možné uzavřít dohodu o novaci nároků na náhradu dle zákona o půdě, v rozhodovací praxi Nejvyššího soudu doposud nebyla vyřešena.

Judikatura vrcholných soudů dlouhodobě zastává názor, že restituční nároky mají v zásadě soukromoprávní charakter (viz např. rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 7. 5. 2001, sp. zn. 26 Cdo 1024/2000, a ze dne 28. 1. 2009, sp. zn. 28 Cdo 2796/2008, rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 22. 8. 2006, č. j. 5 As 67/2005-88, nebo nálezy Ústavního soudu ze dne 14. 7. 2004, sp. zn. IV. ÚS 176/03, a ze dne 13. 8. 2015, sp. zn. III. ÚS 130/14, bod 17, dále srovnej např. též plenární nález Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 6/05, v němž byly v intencích právě vyslovené teze jako soukromoprávní kvalifikovány vztahy mezi oprávněnou osobou a Pozemkovým fondem České republiky vyplývající z existence nároku na převod náhradních pozemků). V případě, že určité otázky zůstávají restituční legislativou neupraveny, lze tudíž podpůrně aplikovat ustanovení občanského zákoníku, jenž je vůči restitučním zákonům v pozici obecného předpisu (viz kupř. rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 22. 10. 2008, sp. zn. 28 Cdo 5190/2007, a ze dne 20. 1. 2010, sp. zn. 28 Cdo 4806/2007, či usnesení téhož soudu ze dne 24. 3. 2010, sp. zn. 28 Cdo 3665/2009).

Zároveň však platí, že ani tam, kde stát vystupuje jako účastník soukromoprávního poměru, není možné jeho postavení bez dalšího připodobňovat postavení jednotlivce, poněvadž nedisponuje skutečně autonomní vůlí a jeho jednání se vždy musí řídit zákonem (viz např. nález Ústavního soudu ze dne 4. 3. 2004, sp. zn. III. ÚS 495/02, eventuálně nález Ústavního soudu ze dne 9. 1. 2014, sp. zn. III. ÚS 2176/13, bod 15). Na základě této premisy Nejvyšší soud dovodil, že ani při uzavření smlouvy o převodu náhradních pozemků v režimu zákona o půdě nedochází z hlediska státu k realizaci smluvní autonomie, nýbrž k prosazení práva restituenta na vydání nemovitostí odpovídajících svou hodnotou ocenění pozemků odňatých. Obdržela-li tedy oprávněná osoba rozsáhlejší plnění, než na jaké měla dle citovaného restitučního předpisu právo, dostává se jí bezdůvodného obohacení, které je povinna vydat (viz např. rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 3. 11. 2010, sp. zn. 28 Cdo 1189/2010, ze dne 3. 7. 2013, sp. zn. 28 Cdo 3388/2012, a ze dne 6. 3. 2014, sp. zn. 28 Cdo 264/2014). Od naznačené situace, ve které stát oprávněné osobě plní více, než jí podle práva náleží, je však nutno odlišit případ, v němž se restituent nedomáhá vydání veškerých hodnot, na něž má v souladu s restitučními zákony právo. Oprávněná osoba totiž není na rozdíl od státu ve výše uvedeném smyslu co do autonomie vůle omezena a nemá žádnou povinnost uplatnit své restituční nároky v plném rozsahu. Zatímco v prvém ze zmíněných případů nemůže být pro nedostatek autonomie vůle na straně státu překročen zákonný limit pro poskytnutí náhradního plnění (stát by zde plnil nad rámec právním předpisem stanovené povinnosti z veřejných prostředků), ve druhém z nich z logiky věci není namístě upírat oprávněné osobě možnost požadovat při celkovém vypořádání svých nároků za určitých podmínek méně, než by jí podle zákona příslušelo, s čímž koresponduje oprávnění státu

takový požadavek respektovat. Se zřetelem ke shora připomenutému Nejvyšší soud dospívá k závěru, že zde není principiálního důvodu pro to, aby bylo restituentovi znemožněno uzavření dohody o novaci, jíž původní práva na poskytnutí náhrady plynoucí ze zákona o půdě nahradí novými oprávněními konstituovanými zmíněnou dohodou (k pojmu privativní novace viz kupř. rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 21. 8. 2013, sp. zn. 26 Cdo 1460/2013, a ze dne 29. 8. 2013, sp. zn. 33 Cdo 327/2012).

Je zajisté třeba vést v patrnosti, že svobodu účastníků právních vztahů utvářejících se v rámci restitučního procesu vymezovat svá vzájemná práva a povinnosti limituje též smysl restitučního zákonodárství spočívající (jak v obecné rovině správně upozorňuje dovolatel) primárně ve snaze společnosti alespoň částečně zmírnit následky majetkových a jiných křivd spáchaných v tzv. době nesvobody (srovnej např. nález Ústavního soudu ze dne 11. 8. 1998, sp. zn. IV. ÚS 234/98, nález Ústavního soudu ze dne 14. 11. 2013, sp. zn. I. ÚS 2578/10, bod 18, či nález Ústavního soudu ze dne 10. 3. 2015, sp. zn. I. ÚS 1895/14, bod 23). Je proto nutno zjišťovat, zda dohoda o novaci restitučních nároků respektuje naznačený účel; sám fakt, že oprávněná osoba rezignuje na uplatnění části svých práv, se arci smyslu restituční legislativy neprotiví. Ústavní soud v dovolatelem odkazovaném nálezu ze dne 10. 12. 2008, sp. zn. I. ÚS 755/06, upřel relevanci dohodě, jež směřovala k účelovému negování přiznaných restitučních nároků, neboť na jejím základě oprávněná osoba v podstatě neobdržela žádného plnění. Zatímco sjednání obdobné smlouvy vedoucí toliko k obmyslnému krácení práv restituenta představuje (se zřetelem k hodnotám, na nichž restituční předpisy spočívají) právem reprobované jednání, uzavření dohody sledující coby svůj účel definitivní, komplexní a konsensuální řešení restitučních nároků není se zájmem na efektivní a včasné nápravě historických bezpráví v rozporu.

Promítnuto do kontextu přezkoumávané kauzy lze říci, že pokud žalobce s povinnou osobou uzavřel soubor dohod, jejichž cílem bylo úplné vypořádání veškerých jeho restitučních nároků, přičemž povinná osoba v souladu s těmito právními úkony posléze skutečně jednala a žalobci poskytla bezúplatné naturální plnění ve formě pozemků odpovídajících svou kvantitou a kvalitou pozemkům odňatým (čímž se řešený spor diametrálně odlišuje od skutkového stavu, z něhož Ústavní soud vycházel v posledně citovaném nálezu), není na újmu platnosti vzpomínaných dohod, že v nich byla práva žalobce na plnění ze strany povinné osoby sjednána v rozsahu menším, než by potenciálně vyplýval přímo ze zákona o půdě. Bylo-li, jak konstatoval odvolací soud, úmyslem žalobce a Pozemkového fondu České republiky, případné reziduální nároky oprávněné osoby opírající se o zákon o půdě potlačit, není zde důvodu tuto jejich intenci nereflektovat.

Jelikož pak výklad obsahu právního úkonu (potažmo zjišťování, co bylo mezi jeho stranami ujednáno) představuje v souladu s ustálenou rozhodovací praxí Nejvyššího soudu otázku skutkovou (viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 11. 2008, sp. zn. 26 Cdo 853/2007, či usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 2015, sp. zn. 33 Cdo 2093/2015), není dovolacímu přezkumu (jemuž podléhají výhradně otázky právní, srovnej § 241a odst. 1 o. s. ř.) otevřen závěr, že vůle účastníků projevená ve zmíněných dohodách skutečně směřovala k vyloučení dalších eventuálních nároků žalobce dle zákona o půdě, přesahujících oprávnění sjednávanými dohodami upravená. Proto je nezávažnou dovolatelova námitka (rozcházející se se skutkovými zjištěními odvolacího soudu), že z některé ze sporných dohod byla seznatelná vůle daných osob ponechat zbývající restituční nároky žalobce nedotčeny.

V napadeném rozsudku artikulovaný úsudek, podle něhož byla žalobcova práva na náhradu za nemovitosti, jež mu nemohly být vydány postupem předvídaným zákonem o půdě, v plné míře vytěsněna oprávněními vyplývajícími z dohod uzavřených v letech 1994 až 1996 mezi ním a Pozemkovým fondem České republiky s tím, že posléze uvedené nároky byly následně bezezbytku saturovány bezúplatným převodem náhradních pozemků, se tudíž dovolateli přesvědčivě zpochybnit

nepodařilo. Vzhledem k tomu, že nastíněná úvaha odvolacího soudu sama o sobě postačovala k zamítnutí žaloby, pokládal Nejvyšší soud za nadbytečné, aby se blíže zaobíral dalšími dovolacími námitkami žalobce, zejména tou částí jeho argumentace, jíž je rozporován závěr (vyslovený oběma soudy nižších stupňů toliko jako dodatečný důvod, pro nějž nebylo lze předmětnému návrhu vyhovět) o promlčení jakýchkoli jeho dosud neuspokojených restitučních nároků založených zákonem o půdě. Ani přitakání těmto dovolatelovým myšlenkám by totiž nemohlo ničeho změnit na meritorním výsledku sporu a podávání toliko teoretických rozborů neodpovídá smyslu dovolacího řízení (srovnej kupř. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 7. 2014, sp. zn. 28 Cdo 223/2014).

S ohledem na přípustnost dovolání Nejvyšší soud zkoumal, zda nebylo řízení zatíženo vadami, jež by mohly ohrozit správnost rozhodnutí ve věci samé. Sám dovolatel existenci takovýchto pochybení nenamítal a ani z obsahu spisu nebyla jejich přítomnost zjištěna. Pro úplnost lze uvést, že odvolací soud sice učinil jiná skutková zjištění než soud prvního stupně (když oproti obvodnímu soudu, jenž uvedl, že z dohod mezi žalobcem a Pozemkovým fondem České republiky nevyplýval záměr stran způsobit nahrazení nároků žalobce konstituovaných zákonem o půdě, dovodil, že právě k tomuto následku vůle zmíněných subjektů směřovala), aniž by zopakoval, respektive doplnil dosud provedené dokazování, což úprava civilního procesu v zásadě nepřipouští (srovnej např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. 33 Cdo 1885/2012). Jelikož se však jednalo o pouhý výsledek odlišného hodnocení listinných důkazů, nezakládá popsaný postup vadu řízení, k níž by Nejvyšší soud musel v souladu s § 242 odst. 3 o. s. ř. přihlédnout z úřední povinnosti (obdobně viz kupř. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 4. 2010, sp. zn. 33 Cdo 3620/2008, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2011, sp. zn. 29 Cdo 1109/2010, nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. 25 Cdo 3666/2013).

Dovolací soud tedy, shledaje napadené rozhodnutí věcně správným, přistoupil k zamítnutí žalobcova dovolání dle § 243d písm. a) o. s. ř.

zdroj: www.nsoud.cz

Právní věta - redakce.

Další články:

- Odpovědnost za vady
- Náhrada nákladů na výživu pozůstalých (jiných) osob
- Mezinárodní příslušnost ve věcech rodičovské zodpovědnosti
- Smlouva o dílo (exkluzivně pro předplatitele)
- Spotřebitelský úvěr (exkluzivně pro předplatitele)
- Starobní důchod (exkluzivně pro předplatitele)
- Veřejná obchodní společnost (exkluzivně pro předplatitele)
- Vypořádání SJM (exkluzivně pro předplatitele)
- Přiměřené protiplnění
- Předkupní právo
- Ochrana osobnosti